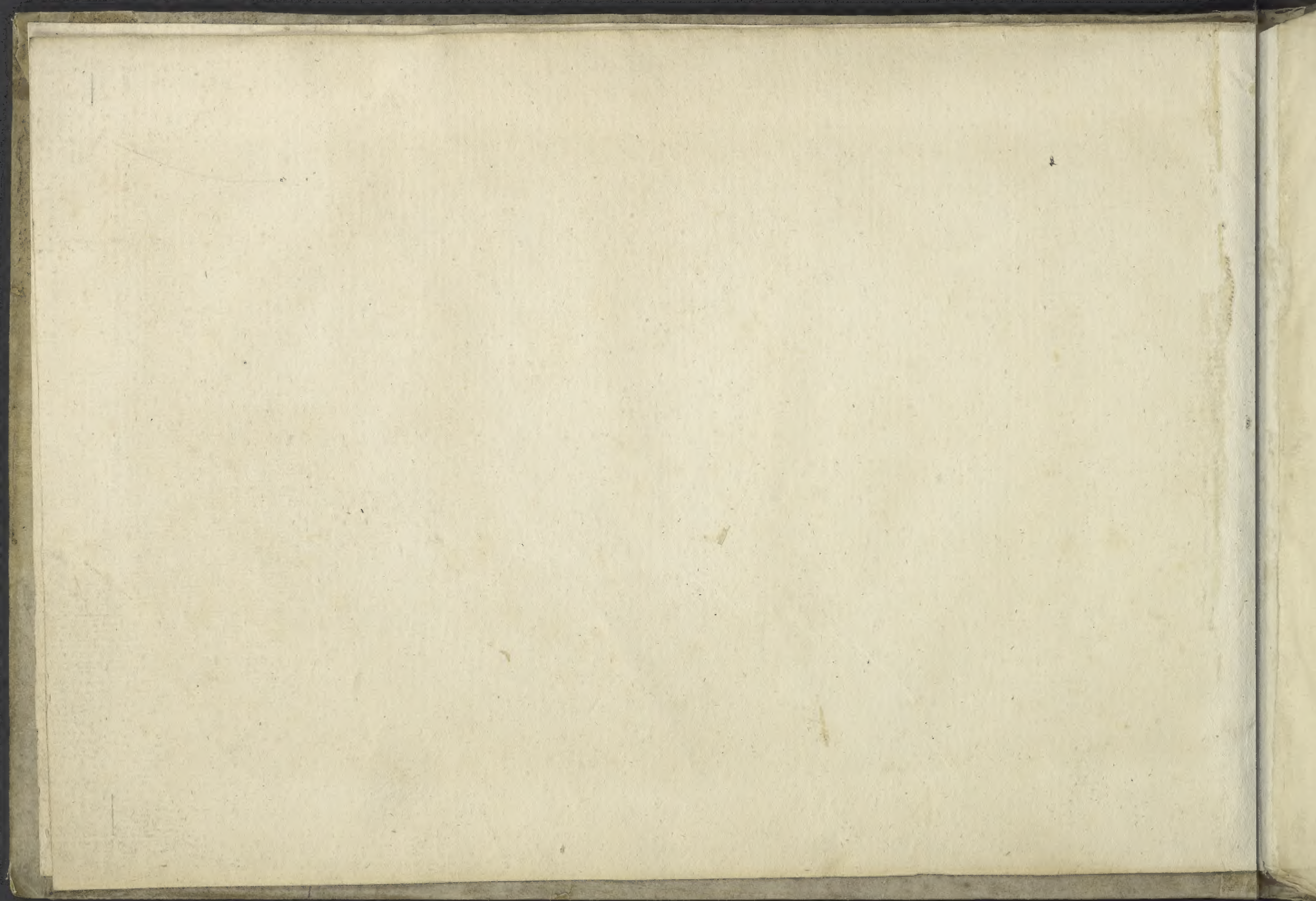
Theodore Besterman

BATAVORVM CVM ROMANIS BELLVM,

à Corn. Tacito lib. IV. & V. Hist. olim descriptum, figuris nunc æneis expressum.

Auctore OTHONE VAENIO Lugdunobatauo.

DE BATAVISCHE

Oft OVDE HOLLANDTSCHE OORLOGHE teghen de Romeynen.

ANTVERPIÆ,
Apud Auctorem væneunt.
M. DC. XII.
Cum Gratia & Priuilegio.

36

TOTIVS HISTORIÆ
ARGVMENTVM.

INTER ceteros populi Rom. socios principem facilè locum olim tenebant Bataui; quippe qui nec opibus Romanis, nec validiorum societate, vt ceteri, attererentur: sed fœdere cum Romanis inito in sociorum numerum relati essent, à vectigalibus, seruitio, omniq́ue tributi nomine immunes, soli militum delectui armorumq́ue suppeditationi obnoxij. Armis si quidem præstabant, & magni ob bellicam fortitudinem ab omnibus fiebant, gloriamq́ue non exiguam variis bellis exerciti sibi pepererant, ac præsertim eques domesticus, qui natationi assuetus, integris sæpè turmis Rheni fluenta perrumpebat. Ipse etiam Dio Cassius in vita Augusti refert, nullis eos olim gentibus in equitando concessisse. Tacitus quoque *(Libr. de moribus Germ.)* omnium Germanicarum gentium eos virtute præcipuos fuisse testatur. Præerant his nobilissimi quique suorum, vt, quos nobilitatis, haberent & rei præclarè gerendæ duces & principes. Quos tamen omnes Iulius Paullus & Claudius Ciuilis, regia stirpe oriundi fratres anteibant. Sed Ciuilis, vltrà quàm vllis Germanorum solitum, ingenio solers erat, & in animis domesticorum euincendis singularis; Sertorium & Hannibalem, simili oris dehonestamento inter præliandum acquisito, referens. Hic cùm à Romanis desciscere decreuisset, metueret tamen, ne, si palàm & apertè id fecisset, vires sibi, quibus iis resisteret, deessent, Vespasiani, qui loco Vitellij in Imp. electus erat, amicitiam studiumq́ue partium prætendit, quasi illius, & non sua res ageretur: quamuis Primi Antonij litteris multo antè tempore ad idipsum esset incitatus. Quod tamen animo conceperat, alto silentio inuoluebat; non priùs patefacturus, quàm votorum compos foret: vt è sequentibus inspectori lectorique curiosiùs rem ex aminanti, euidens fiet.

Inhoudt ende cort begrijp van dese naevolghende Historie.

DE Batauiers/ oft Hollanders werden hier voortijts van de Romeynen/ door het verbondt met hen ghemaeckt/ als mede-ghesellen ende bondtghenooten ghehouden/ vry zijnde van alle iaerlijckshe schattinghe ende ouertollicheyt/ alleen bestaende met iaerlijcks een seker ghetal van krijghsvolck ende wapenen/ den Romeynen ten dienste/ op te brenghen. Ende dat/ om dat sy seer heruaren waren in de wapenen/ ende door hun vromicheyt in verscheyden bataillen betoont/ groote eere behaelt hadden; ende namentlijck door hun peerde-volck/ t'welck in't swemmen sonderlinghe gheoeffent was/ soo datse dickwils met ghehcele benden door den Rijn trocken. Soo datter/ ghelijck Dio in sijn Historie verhaelt/ gheen beter ruyters te dien tijde/ dan d'Hollanders ghevonden en werden: ia Tacitus seytse te wesen de vroomste van de heele duytsche natie. Hunne Capiteynen waren/ naer de ghewoonte des landts/ d'edelste van den lande. onder de welcke eertijts seer vermaert waren Julius Paulus/ ende Claudius Ciuilis/ broeders/ van Coninckliicken stamme ghesproten. Desen Ciuilis was cloeck van verstande/ een ooghe in d'oorloghe verloren hebbende/ ghelijck eertijts Hannibal ende Sertorius de Romeynen ghesworen vijanden. Desen/ soo hy voor hem ghenomen hadde/ hem teghen de Romeynen te stellen/ ende nochtans vreesde/ dat/ in-dien hy hem in't eerste gheheel ontdeckte/ hy hem niet wel en soude connen wederstaen; gaf uyt ende veynsde/ dat hy Vespasianus partije voorstont/ den welcken teghen Vitellius oorlooghde/ ende dat hy't ten dienste Vespasiani dede t'ghene hy uytrechte/ waer toe hem Primus Antonius met verscheyden brieuen te voren opgherupt hadde. Sijn oprechte meyninghe nochtans hiel hy altijdt verborghen/ die hy niet eer en soude geopenbaert hebben/ voor hy en was tot sijn vermeten ghecomen: ghelijck men hier naer claerlijck in Figuren ende oock uyt de heele Historie van dese oorloghe/ uyt Corn. Tacitus in't Nederlandtsch overghesét/ ende hier achter aenghedruckt/ sal moghen sien/ indien yemandt lust heeft/ om alles in't breede te lesen.

Ant. Tempesta f. *Anno 1611.*

BATAVORVM iuuentus ex fœdere inito ad delectum iam vocabatur: quem ſuapte natura grauem onerabant miniſtri auaritia ac luxu, ſenes aut inualidos conquirendo quos pretio dimitterent. rurſus impuberes, ſed forma conſpicui (& eſt pleriſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc inuidia atque odij in Romanos origo.

De Romeynsche Commissarissen int oplichten vant Hollandtsch volck den Romeynen ten dienste, kiesen wt oude mannen, de welcke sy hen met ghelt lieten afcoopen; oft opgheschoten ionghelinghen, die sy tot oneerbaerheyt misbruycken: waer door de Romeynen in grooten haet comen.

2

Romani delectui Batauorum habendo præpositi agunt insolentius; senes nimirum conquirendo quos pretio dimitterent, vel impuberes et forma conspicuos, quos ad stuprum trahunt.

CLAVDIVS Ciuilis & Iulius Paulus falso rebellionis crimine apud Romanos accusantur. Paulum Fonteius Capito interfecit. Iniectæ Ciuili cathenæ, missusque ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adijt, flagitante supplicium eius exercitu. Inde causæ irarum, spesque ex Romanorum malis quæ ciuili bello indies adhuc augebantur.

Cl. Ciuilis ende Paulus synen broeder Hollanders, van Conincklycken stamme, zynde Overste der Hollandtscher soldaten, den Romeynen dienende, werden valschelyck by de Romeynen beschuldicht hier door werdt Paulus onthalst, ende Ciuilis ghevanghen na Romen ghesonden.

3

Cl. Ciuilis et Iulius Paulus Batavi, fratres, regia stirpe oriundi cohortes suorum ducentes falsò rebellionis crimine apud Romanos deferuntur. Hinc Paulum Fonteius decollari præcipit. Ciuili verò catenæ iniectæ, qui deinde Romam captiuus mittitur.

Civilis dissidij certus, occultato interim altiore consilio, cætera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modò cœpit; Compositos seditionis auctores primùm perpulit vt delectum abnuerent: dehinc primores gentis & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in Nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia incaluisse videt; à laude gloriaque gentis orsus, iniurias & raptus, & cætera seruitij mala enumerat. Neque enim societatem, vt olim, sed tanquam mancipia haberi: quando legatum graui quidem comitatu, & superbo cum imperio venire? tradi se præfectis centurionibusque, quos vbi spolijs & sanguine expleuerint, mutari exquirique nouos sinus & varia prædandi vocabula. Tum sæpiùs instare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremùm diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hybernis quàm prædam & senes: attollerent tantùm oculos & inania legionum nomina ne pauescerent: esse sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu & patrijs execrationibus vniuersos adigit.

Civilis ontslaeghen roept nodt de principaelste vant landt int Schaker bosch verhaelt hoe dat sy niet meer als medegheseilen van de Romeynen maer als slauen ghehouden werden, ende dat sy sterck ghenoegh waren om den Romeynen te wederstaen, waer toe hyse beweeght, ende neemt se den eet af

(4)

Ciuilis carcere liberatus primores gentis in sacrum nemus ad epulas vocat, de iniurijs Rom. conqueritur, se tam non vt socios sed seruorum loco haberi docet, esse sibi quoque vires in retinendis qui magno cum assensu auditus patrijs execrationibus vniuersos adigit

MISSI ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute par Batauis: numero superantur. mox occultis nuncijs pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes missas in Germaniam, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus stolidæ audaciæ Bruno, claritate natalium insigni. Pater eius multa hostilia ausus Caianarum expeditionum ludibrium impugnè spreuerat. Igitur ipso rebellis familiæ omine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. statimque accitis Frisijs (Transrhenana gens est) duarum cohortium hyberna, proximo occupato Oceano, irrumpit. Nec præuiderant impetum hostium milites: nec si præuidissent satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos inuadunt. simul excidijs castellorum imminebant: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant.

Hy schickt terstont aende Noorthollanders, die voor hun Overste maecken Bruno, hem heffende, naer ouder ghewoonte, op een schilt. sy crijghen de West Vriesen oock tot hen, ende overrompelen twee benden der Romeynen, die wechloopende steken de cleyne schantsen in brande diese niet beschermen en connen

(5)

Cannefatibus rem Civilis patefecit, qui mox Brinonem scuto pro more gentis impositum ducem constituunt, et ascitis Frisijs duas cohortes Rom invadunt, excidijs castellorum imminent, quae à Romanis fugientibus, cum ea defendere non possent, incenduntur

SIGNA vexillaque, & quòd militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo grassandum ratus, incusauit vltrò præfectos, quòd castella deseruissent: se cum cohorte cui præerat, Caninefatum tumultum compressurum. illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, sed Ciuilem esse patuit: erumpentibus paulatim indicijs, quæ Germani læta bello gens, non diu occultauerant. Vbi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batauos proprijs cuneis componit. directa ex diuerso acies, haut procul à flumine Rheno, & obuersis in hostem nauibus, quas incensis castellis illuc appulerant. nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit: perculsique milites improuisa proditione, à socijs hostibusque cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tamquam imperitiâ, officia nautarum propugnatorumque impediebant. mox contrà tendere, & puppes hostili ripæ obiicere, ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant. donec vniuersa quatuor & viginti nauium classis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præsens, in posterum vsui: armaque & naues, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliasque famâ, libertatis auctores celebrabantur.

De Romeynen vergaderen opwaerts by den Ryn den welcken Ciuilis te velde comt, ende wint den slagh, door dien eenighe Töngersche vendelen tot hem ouer vallen, cryght oock 24 schepen in den Ryn, die het Hollandtsch bootsvolck, werpende de Romeynsche soldaten ouer boort, aen syn side brenghen

5

Haud procul a Rheno Romanos in vnum collectos Ciuilis profligat, quod Tungrorum cohors ad ipsum defeceret viginti quatuor naues Romanorum Batavi nautæ propugnatores impediendo, et in aquam deturbando, ad Ciuilem pertrahunt

GERMANIÆ ſtatim miſere legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem, Ciuiles arte doniſque affectabat, captos cohortium præfectos ſuas in ciuitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent datâ poteſtate. manentibus, honorata militia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpeſſi Miſeram ſeruitutem falsò pacem vocarent. Batauos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe. primâ acie, fuſum victumque Romanum: quid ſi Galliæ iugum exuant? quantum in Italiâ reliquum? prouinciarum ſanguine, prouincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batauo equite, protritos Æduos Aruernoſque. fuiſſe inter Verginij auxilia, Belgas. vereque reputantibus, Galliam ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem omnium partes, addito ſi quid militaris diſciplinæ in caſtris Romanorum viguerit. eſſe ſecum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria, Aſiaque, & ſuetus regibus Oriens: multos adhuc in Galliâ viuere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæſo Quinctilio Varo, pulſam è Germaniâ ſeruitutem. Nec Vitellium principem, ſed Cæſarem Auguſtum bello prouocatum. Libertatem naturâ, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adeſſe. Proinde arriperent vacui, occupatos; integri, feſſos. dum alij Veſpaſianum, alij Vitellium foueant, patere locum aduerſus vtrumque. Sic in Gallias Germaniaſque intentus, ſi deſtinata proueniſſent, validiſſimarum ditiſſimarumque nationum regno imminebat.

De Duytschen belouen door ambassaden hulpe aen Ciuilis, die de Walen oock soeckt te verwillighen met los te laten die hy in den slagh ghevanghen hadde, ende door het schencken van de Romeynsche wapenen die in synen dienst blyuen willen, gheeft hy seer goedt soldt

(7)

Germani Ciuilis amicitiam affectant, et auxilium polli centur, qui Gallos etiam ad se pertrahere conatur, captiuos gratis et armis Romanorum donatos demit tendo, manentibus honoratam militiam offerendo.

AT Flaccus Hordeonius, primos Ciuilis conatus, per dissimulationem aluit. Vbi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insulâ Romanum nomen, trepidi nuntij afferebant: Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Lupercus legionarios è præsentibus, Vbios è proximis, Treuerorum equites, haut longè agentes, raptim transmisit: additâ Batauorum alâ, quæ iam pridem corrupta, fidem simulabat, vt proditis in ipsâ acie Romanis, maiore precio fugeret. Ciuilis captarum cohortium signis circundatus, vt suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoriâ cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges paruosque liberos, consistere à tergo iubet: hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Vt virorum cantu, feminarum vlulatu, sonuit acies; nequaquam par à legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudauerat sinistrum cornu Batauorum alâ transfugiens, statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treuerorumq; auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in castra, quibus Veterum nomen est.

De Romeynen comen nu ſtercker te velde, denwelcken Civilis ſlagh levert, ende doet ſijn vrouwen moeder, ſuſters ende alle de vrouwen ende kinderen achter aen ſtaen. De Romeynen verlieſen den ſlagh, ende ſalveren hen int Oude leger, nu ter tyd: Santen ghenoemt, van Auguſtus ghebout, om Duytſchlandt in bedwanck te houden

(8)

Romani numeroſiorem exercitum parant Civilem oppugnaturi; ſed a Civili, qui vxorem, matrem, ſororem reliquorumq; vxores et proles a tergo conſtituerat, funduntur, et in Caſtra vetera, velut in præſidium, fugere compelluntur.

Iisdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cùm iussu Vitellij in vrbem pergerent, missus à Ciuile nuntius assequitur. Intumuere statim superbiâ ferociaque, & pretium itineris, donatiuum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sanè à Vitellio, postulabant; non vt assequerentur, sed caussam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm vt acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultauit, num obsequium abnuentes vi coërceret. Mox insitâ ignauiâ, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra milité. Dein pœnitentiâ, & arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, vt arceret transitu Batauos: se cum exercitu, tergis eorum hæsurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis vtrinq. copiis, medios clausissent Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertiâ militis, neque hostium vi, sed fraude ducũ euenire. Bataui, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: Nullum sibi bellum aduersus Romanos, pro quibus toties bellassent. Longâ atq. irritâ militiâ fessis, patriæ atq. otij cupidinem esse. Si nemo obsisteret; innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inuenturos. Contantem legatum milites perpulerant, fortunam prœlij experiretur. Tria millia legionarium, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumq; ignaua, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, densi vndique, & frontem tergaq; ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedẽtibus Belgis, pellitur legio, & vallum portasq; trepidi petebant. Ibi plurimum cladis, cumulatæ corporibus fossæ, nec cæde tantùm & vulneribus, sed ruinâ, & suis pleriq; telis interiere. Victores, Coloniâ Agrippinensium vitatâ, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prœlium excusabãt: tamquam petitâ pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent. Ciuilis aduentu veteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilij ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitq; legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, vt idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neq. proditoris, neq. hostium se cõsiliis vti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma vsq. ad supremum spiritum retenturos proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret.

Het Hollandtsch crijghsvolck dat in Duytslandt was, comt uit van Civilis te voren verwillight zijnde. De Romeynen te Bon liggahende vallen sterck wt om dat te beletten maer worden van de Hollanders gheslaghen, dewelcke voort treckende voeghen hen bij [illegible]

(9)

Batauorum cohortes in Italiam pergentes a Ciuili occultè domum reuocantur: Romani Bonnam insidentes iter impedire conati erumpunt, sed a Batauis funduntur.

QVÆ vbi relata Ciuili, incensus irâ, vniuersam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nũtiis Germania, ad prædam famamque. Aduersus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. subuersa longæ pacis opera, haut procul castris in modum municipij exstructa, ne hostibus vsui forent. Sed parum prouisum, vt copiæ in castra conueherentur; rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quæ aduersus necessitates in longum suffecissent. Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens, vtramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum cateruis complet, assultante per campos equite. Simul naues in aduersum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde deprompta siluis lucisque ferarum imagines, vt cuique genti inire prœlium mos est, iuxta belli ciuilis externique facie obstupefecerant obsessos, & spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinq. millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbatâ pace illuc congregata, & bello ministra aderat. Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis, obsideri premiq; Germanias Augustus crediderat: neque vnquam id malorum, vt oppugnatum vltrò legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus. Vis & arma satis placebant. Batatui, Transrhenanique, quo discreta virtus manifestiùs spectaretur, sibi quæq; gens consistunt, eminus lacessentes. Pòst vbi pleraq. telorum turribus pinnisq; mœnium irrita hærebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atq. impetu, inuasere vallum. Appositis plerique scalis, alij per testudinem suorum, scandebant iam quidam; cùm gladiis & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus secundis nimij. Sed tum prædæ cupidine, aduersa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec vlla ipsis solertia. perfugæ captiuique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere: vt alij superstantes, tamquam ex aggere prœliarentur: pars intus, occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa, strauere informe opus, & crates vineasq; parantibus, adactæ tormentis ardentes hastæ. vltroq; ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec desperatâ vi, verterent consilium ad moras, haut ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopiâ proditio, & fluxa seruitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

Civilis doende de Duytschen op beyde syden van den Ryn trecken, om vervaerlycker te schynen, ende oock de schepen teghen stroom op, belegert het Oudt leger. De Hollanders stormen op Houte bruggens daer onder eenighe stonden die de wallen breken, maer worden van de Romeynen afgheslaghen

10

Varios ab vtraque Rheni parte Ciuilis Germanos constituit, vt metum incuterent, et naues contra fluuium deducit. Vetera oppugnat, Batauis in ponte ligneo, in quo interne qui vallum effringerent, delitescebant, mœnibus admoto pugnantibus: sed à Romanis propulsantur.

AT Ciuilem immensum vniuersa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmatâ. Ille, vt cuique proximum, vastari Vbios Treuerosque, & aliâ manu Mosam annem transire iubet, vt Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Actæ vtrobique prædæ. Infestius in Vbiis, quos genus Germanicæ originis, eiuratâ patriâ, Romanorum nomine Aggripinensis vocarent. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosiùs agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quo minus prædas è Germania peterent. primò impunè: dein circumuenti sunt, per omne id bellum, meliore vsi fide quàm fortunâ.

Ciuilis de Vbische daer hy op verbittert was, mits dien sy hun vaderlandt verlochenende, eenen Roomschen naem, te weten Agrippinen, aenghenomen hadden, verslaghen hebbende schickt syn volck over de Mase, quellende de Gelderssche, Triersche, ende Terouaensche frontieren.

12

Ciuilis caesis Vbiis, quos eo quod vetus exuentes nomen, Romanum assumsissent, exosos habebat, suos trans Mosam dirigit, qui Menapios, Treuiros, et Morinos fines infestant, damnaque varia inferunt.

FORTE nauem, haut procul castris, frumento grauem, cùm per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tullit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multâ cum strage nostrorum, nauem abripiunt Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignauiam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, scissâ veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum, dicere iubent. Redit in Hordeonium inuidia. Illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant: donec exitium minitantibus exterritus, proditionem & ipse Hordeonio obiecit. Vinctusque, aduentu demum Voculæ, exsoluitur. Is posterâ die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuersitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haud dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque, in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor: vt contineri non possent, qui puniri poterant.

Een ſchip met coren ghaladen blyft op een droogte ſitten, de Duytſchen pooghent naer hen te trecken, ſoo oock de Romeynen waer door eenen volcomen slagh is gheresen de Duytschen houden t'velt, ende crygen t'ſchip. Ciuilis verraſt de Ceulſche, ende verslaetſe te Duren.

(12)

Nauem frumento grauem vadis inhærentem Germani in ſuam ripam pertrahere conantur, ſed nequidquam impedientibus Romanis prælium oritur. in quo Germani ſuperiores nauem abripiunt; Ciuilis autem Vbios in vico Marcoduro profligat

CONTVSIS Vbiis, grauior & ſucceſſu rerum ferocior Ciuilis, obſidium legionum vrgebat: intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Machinas molemque operum, Batauis delegat: Tranſrhenanos prœlium poſcentis, ad ſcindendum vallum ire, detruſoſque redintegrare certamen iubet: ſuperante multitudine, & facili damno, nec finem labori nox attulit. Congeſtis circum lignis accenſiſque, ſimul epulantes, vt quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela, per tenebras vana. Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audaciâ aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Ciuili: & reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis iubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare, & ignauorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas ſudes, grauia ſaxa, non fortè iaciebat. Vbi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ, hoſtem in manus dederant; propellere vmbone, pilo ſequi. multos mœnia egreſſos, pugionibus fodere.

Het Oudt leger wordt nauwer beleghert, het welck de Hollanders sonder ophouden oock des nachts bestormen. De Duytschen maken groote vieren ende half droncken zynde beloopen met groot ghewelt de wallen, maer worden van de Romeynen wederom afgheslaghen.

13

Ciuilis secundo Vetera oppugnat; at Germani, excitatis noctu ignibus, et vino calentes, ad pugnam temere feruntur, atque idcirco à Romanis, quibus ignium fulgor proderat, sagittis et pilis cæduntur.

EXHAVSTA præcedenti nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim, duplici tabulato; quam prætoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contrà validi asseres, & incussæ trabes perfregere, multâ superstantiam pernicie. Pugnatumque in perculsos, subitâ & prosperâ eruptione. Simul à legionariis peritiâ & arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pauorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repentè demisso præter suorum ora, singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Ciuilis omissâ oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntiis & promissis fidem legionum conuellens. Hæc in Germaniâ ante Cremonense prœlium gesta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diuersi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim à Vitellio desciscunt: vetus miles contabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans: & cùm cetera iurisiurandi verba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut leui murmure, & plerumque silentio transmittebant.

De Hollanders bestormen op een nieu het Oudt legher, ghemaeckt hebbende eenen houten toren met dobbel staage, om daer op te vechten: maer den selven wordt met balcken ende steenen van de Romeynen ghebroken, die d'Hollanders oock verschruken met een wipgalghe, daer syse mede vattende in hun legher werpen

(14)

Batavi turrim duplici tabulato vallis admouent, è qua legiones oppugnant. hanc à Romanis iniectæ trabes perfringunt, qui et aliam machinam parant, quæ repente dimissa Batavos singulos aut plures sublime rapiebat.

MISSVS cum mandatis Montanus ad Ciuilem, vt absisteret bello, néve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum iuuare aggressus foret; satisfactum cœptis. Ad ea Ciuilis primò, callidè: pòst, vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res nouas, orsus à questu periculisque quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset. Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sæuissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. vos autem Treueri, ceteræque seruientium animæ, quod pretium effusi toties sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia? En ego præfectus vnius cohortis, & Caninefates Batauique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus. Sic accensum, sed meliora referre iussum, dimittit. Ille vt irritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere.

Een Beuelhebber vant Oudt legher, comt wt om van peys te handelen maer Ciuilis verhalende, hoe dat hy voor synen loon van den dienst van 25. iaren den Romeynen ghedaen, ontfanghen hadde syns broeders ontschuldighe doode, ende syn schandelycke ghevanghenisse, blyft volstandigh in syn voornemen.

15

Montanum Vetera ad Ciuilem legatum mittunt, qui pacem suadeat. Sed Ciuilis callidè respondens de Rom. iniuria conqueritur, quod nimirum fratrem interfecerint, ipse quoq; tot annorum militia nullam præter vinculà mercedem consecutus sit.

CIVILIS parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promptum, aduersus Voculam exercitumque eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgij sita. adeoque improuisi castra inuolauere, vt non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, vt in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Neruiorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum. quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cùm repente, nouo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ à Galbâ cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hostes à tergo inuadunt, latioremque quàm pro numero terrorem faciunt: aliis à Nouesio, aliis à Magontiaco vniuersas copias aduenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque è Batauis, quantum peditum erat, funduntur: eques euasit, cum signis captiuisque, quos primâ acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, maior numerus & imbellior; è Germanis, ipsa robora. Dux vterque, pari culpâ meritus aduersa, prosperis defuere. Nam Ciuilis, si maioribus copiis instruxisset aciem; circumiri à tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta excidisset. Vocula, nec aduentum hostium explorauit, eoque simul egressus victusque. dein victoriæ parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem mouit. quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; soluere obsidium legionum eodem impetu potuisset. Tentauerat interim Ciuilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria prouenisset. Circumferebantur signa vexillaque. ostentati etiam captiui. ex quibus vnus, egregium facinus ausus, clarâ voce gesta patefecit, confossus illic à Germanis, vnde maior indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur.

Ciuilis eerst verslaghen hebbende het secours, werdt vant selue wederom te rugge ghedreuen, ende passerende met de ghevanghene ende de ghewonnen banieren vorby het Oudt legher, roept Victorie, ende raedt hen op te gheuen. Eenen ghevanghen Romeyn roepende, dat het secours ghewonnen hadde, ende naer by was, wordt door steken.

(16)

Ciuilis auxiliarios inuadens, et magna cæde edita, ab iisdem rursus in fugam compellitur: Captiuos tamen et vexilla, quasi re præclarè gesta, ostentat. Sed vnus è captiuis rei veritatem patefaciens, à Germanis mox obtruncatur.

In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna foſſamque & vallum circumdari Vocula iubet, vt depoſitis impedimentis ſarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium, & minari aſſueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prœlium ſumſêre. nam Ciuilis aderat, non minus vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſſimus quiſque ignauus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari. Et redintegratâ acie, manus ad obſeſſos tendere, ne tempori deeſſent. Illi cuncta è muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Ciuilis lapſu equi proſtratus, creditâ per vtrumque exercitum famâ, vulneratum aut interfectum, immane quantum ſuis pauoris, & hoſtibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret: corruptâ toties victoriâ, non falſò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turbâ Noueſium miſſa, vt inde terreſtri itinere frumentum adueherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Ciuile. qui reuerſus, miſſos Noueſium frumentatores, dataſque in præſidium cohortes, velut multâ pace, ingredi accepit, rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentiâ vagos, compoſitus inuadit: præmiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent, pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexêre, manentibus vt fuerant caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis pauculiſque. Interim Ciuilis Vetera circumcedit. Vocula Geldubam, atque inde Noueſium conceſſit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haut procul Noueſio, equeſtri prœlio proſperè certauit.

Het ſecours naer by ſynde, de beleghcrde vallen wt, Ciuilis valt met ſyn peerdt, waer door de Romeynen moet grypen, meynende dat hy doodt oft ghequetſt was De Hollanders vervaert zynde, vluchten, ende laten het ſecours in trecken

(17)

Cum auxiliarij haud procul abeſſent, obeſſi portis erumpunt Ciuilis lapſu equi proſtratus, creditus aut vulneratus aut interfectus, multum ſuis pauoris et hoſtibus alacritatis dedit. Batavi fugientes, legiones ingredi Vetera permittunt

COMMEAVERE nuntij inter Ciuilem Classicumque præfectum alæ Treuerorum. Classicus nobilitate opibusque anteibat alios. Regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse, è maioribus suis, hostis populi Rom. quàm socius iactabat. Miscuere sese Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloriâ incendebatur, proauiam suam diuo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse Hi secretis sermonibus, animos ceterorum scrutari. vbi, quos idoneos rebantur, conscientiâ obstrinxere; in Coloniâ Agrippinensi, in domum priuatam conueniunt. nam publicè, ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treueros, ac Lingonas Nec tulere moras consultandi. certatim proclamant, furere discordiis populum Rom. cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cùm maximè vrbem, omnes exercitus suis quemque bellis distineri. si Alpes præsidiis firmentur: coalitâ libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint. Hæc dicta pariter, probataque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne sublatâ spe veniæ, pertinaciâ accenderentur. Alliciendos potiùs in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientiâ scelerum, & spe impunitatis, facilè accessurum. Ea primi concilij forma. missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Nec procul Veteribus aberat; cùm Classicus ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Tumque primùm discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Voculâ. Quem digressum, & de supremis agitantem, liberti seruique prohibuere fœdissimam mortem sponte præuenire. Et classicus, misso Æmilio Longino desertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numisium legatos, vinciri satis visum. Dein sumtis Romani Imperij insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba vltrà suppeditauere, quàm vt sacramentum recitaret. Iurauere qui aderant, pro imperio Galliarum.

Ciuilis, Tutor, Classicus, ende andere Triersche comen t'samen secretelyck in een borghers huys binnen Ceulen, raemende hoe sy de Roomsche Colonnellen souden sien om te brenghen, ende alsoo het Roomsch cryghsvolck aen hun syde te trecken, ende aen hen te doen sweeren.

18

Ciuilis, Tutor, Classicus et alij Treuiri in Vbijs de interficiendis Romanis consilia agitant. Sed parcendi ratio euicit, allectis in societatem; legatis legionum tantum interfectis.

OBSESSOS hinc fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Contantibus ſolita inſolitaque alimenta deerant; abſumtis iumentis equiſque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in vſum neceſſitas vertit. Virgulta poſtremò & ſtirpes & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem, fine turpi macularent, miſſis ad Ciuilem legatis vitam orantes. Neque antè preces admiſſæ, quàm in verba Galliarum iurarent. Tum pactus prædam caſtrorum, dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, ac qui ipſos leues abeuntes proſequerentur. Ad quintum ferè lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnaciſſimus quiſque, in veſtigio; multi, palantes occubuere. Ceteri retrò in caſtra profugiunt, querente ſanè Ciuile & increpante Germanos, tamquam fidem per ſcelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere ſæuientes nequiuerit, parùm affirmatur.

Die vant Oudt legher door honghet ende noodt gheuen hen op, ende bidden lyfs ghenade. Ciuilis, mits aen't Nederlandt eedt doende belooftse vry ghelevde, maer de Duytschen, soo sy een myle ghetrocken hadden, verslaenste waer van Ciuilis hem excuseert, als teghen synen danck ende ghebodt ghedaen zynde.

19

Obsessi fame pressi sese dedunt, vitam rogantes, Ciuilis, modo Galliæ iurent, in gratiam recipit. Sed Germani coorti exeuntes aggrediuntur, et pugnacissimos quosque obtruncant. quod Ciuilis tamen iniussu suo factum esse promulgat.

DIREPTIS castris, faces iniiciunt. Cunctosque qui prœlio superfuerant, incendium hausit. Ciuilis, barbaro voto, post cœpta aduersus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patratâ demum cæde legionum, deposuit. Et ferebatur paruulo filio, quosdam captiuorum, sagittis iaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterùm neque se, neque quemquam Batauum, in verba Galliarum adegit: fisus Germanorum opibus, &, si certandum aduersus Gallos de possessione rerum foret, inclytus famâ, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adoleuit. nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Galliâ geniti, reseruantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna, subuersa cremataque: iis tantùm relictis, quæ Magontiaci, ac Vindonissæ sita sunt.

Het Oudt legher wordt verbrandt. Ciuilis doet syn hayr afsnyden, beloofd hebbende t'selue niet af te scheeren, voor hy en hadde de oorloghe gheeyndt, ende hem ghewroken. Hy laet oock sommighe Romeynsche ghevanghene van syn cleyn soonken met kinderpylkens doorschieten.

20

Direptis Castris faces iniiciuntur. ac tunc Ciuilis post cœpta aduersus Romanos arma propexum crinem, vti iurauerat, se vltus, deposuit. Filio quoque paruulo quosdam e captiuis sagittis puerilibus figendos obtulit.

LEGATI ad Ciuilem & Velledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetra-
uere. Sed coràm adire, alloquiq́ue Velledam negatum. Arcebantur aſpectu, quò venerationis plus ineſſet.
Ipſa editâ in turre: dilectus è propinquis, conſulta reſponſaq́ue, vt internuntius numinis, portabat. Ciui-
lis ſocietate Agrippinenſium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduerſantibus bellum inferre ſta-
tuit. Legio XIII. cum auxiliis ſimul deditis, à Noueſio in Coloniam Treuerorum tranſgredi iubetur, præ-
finitâ die intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. ignauiſſimus quiſ-
que, cæſorum apud Vetera exemplo, pauentes; melior pars, rubore & infamiâ, quale illud iter, quis dux
viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſq́ue dominos feciſſent. Alij, nullâ dedecoris curâ, pecu-
niam aut cariſſima ſibimet ipſi circumdare. Quidam expedire arma, teliſq́ue tamquam in aciem accin-
gi. Hæc meditantibus, aduênit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformi-
tas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Reuulſæ imperatorum imagines, innexa
ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, ſilens agmen, & velut longę exſequiæ. Dux Claudius San-
ctus effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus ca-
ſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgatâ captarum legionum famâ, cuncti qui paulo antè Romanorum
nomen horrebant, procurrentes ex agris tectiſq́ue, & vndique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium frue-
bantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi. ſpretiſq́ue Sancti promiſsis, aut minis, Ma-
gontiacum abeunt: ac fortè obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exſoluen-
dæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia, Treuerorum conſidunt. Ciuilis
& Claſſicus rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitte-
rent, dubitauêre. Sæuitiâ ingenitâ & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. obſtabat ratio
belli, & nouum imperium inchoantibus vtilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficij memoria flexit,
quòd filium eius primo rerum motu in Coloniâ Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant.

De Ceulsche schicken ghesanten met presenten aen Ciuilis ende aen Velleda, de welcke zynde Gouuernante van Duytschlandt ende waersegghester van Ciuilis gheluck, gheeft door andere persoonen antwoordt van eenen hooghen toren, als dienersse der Goden. De Romeynsche Legioenen door beuel van Ciuilis treckende in garnison, worden vande Duytsche bespot.

21

Legati ab Agrippinensibus ad Ciuilem et Velledam mittuntur. erat hæc Germaniæ princeps et Deorum quodammodo interpres, et sublimi è turri consulta responsaq; dabat. Ciuilis Romanorum legiones hinc inde pro præsidio collocat, quæ in transmutatione loci, a Belgis irridentur.

CIVILIS occupatis Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes compositâ, quo minus vltrà pergeret, Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorumque & Neruiorum tumultuariâ manu restitit. fretus loco, quia pontem Mosę fluminis anteceperat. Pugnabaturque in augustiis ambiguè, donec Germani tranantes, terga Labeonis inuasere. Simul Ciuilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clarâ voce, Non ideò, inquit, bellum sumsimus, vt Bataui & Treueri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia. accipite societatem. transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem mauultis. Mouebatur vulgus, condebantque gladios; cùm Campanus, ac Iuuenalis, ex primoribus Tungrorum, vniuersam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumueniretur, profûgit. Ciuilis Bethasios quoque ac Neruios in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, perculsis ciuitatum animis, vel sponte inclinantibus.

Sommighe Triersche, Doornyckers, ende andere ſtellen hen teghen de Hollanders. Ciuilis ſpringht tuſchen beyde, ende ſtiltſe, roepende, dat der Hollanders voornemen niet en was, ouer hen oft andere heere te zyn, maer hen als medegheſellen te nemen waer door ſy alle tot hem ouervallen

(22)

Treuiri, Neruij et vicini Batauis ſeſe opponunt et prælium ineunt. Hic Ciuilis eques agmini ſe Tungrorum intulit, dicens, non dominari cæteris Batauos velle, ſed ſocietatem eorum expoſcere. His dictis pacati animi et ad Batauorum partes allecti

AT Romæ cuncta in deterius audita senatum angebant. Duce Petilio Ceriale legiones victrices VI. & XVIII. Vitellianarum vna-et-vicesima, è recens conscriptis secunda, Peninis Coctianisque alpibus, pars monte Graio, traducuntur. XIIII. legio è Britannia, III. ac prima ex Hispaniâ accitæ. Igitur venientis exercitus famâ, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos conuenêre. Treuerorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis obiectari solita, contumeliasque & inuidiam in populum Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundiâ. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacisque bona dissertans, & sumi bellum etiam ab ignauis. strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones: sapientissimum quemque reuerentiâ fideque; iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat obstetisse Treueris Lingonibusque apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Verginio steterant.

De Romeynen schicken Cerialem met groot volck van Roomen over de Alpes men tracteert te Rem[illegible] Valentyn eenen oversten der Triersche, raedt de Romeynen wt het landt te houden maer de Walsche steden raden tot accoordt, twelck ghevolght zynde accorderen met de Romeynen

(23

Ceriale magnis copiis instructo per Alpes descendente Galliæ ciuitates sibi metuentes Remis conueniunt: instinctor belli Valentinus inuidiam in pop. Romanum effundit, at Iulij Auspicis vim Romanam et pacem prædicantis consilio acquieuerunt.

DETERRVIT plerosq. prouinciarum æmulatio. quod bello caput? vnde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta prouenissent, sedem imperio legerent? Nondum victoria, iam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per iurgia iactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treueros epistolæ, nomine Galliarum, vt abstinerent armis, impetrabili veniâ, & paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque ciuitatis suæ aures, haut perinde instruendo bello intentus, quàm frequens concionibus. Igitur non Treueri neque Lingones, ceteræue rebellium ciuitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem, in vnum consulere. Sed Ciuilis, auia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturauit superiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præsidiis claudere. Atque interim vna-et-vicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupêre. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briganticus, sorore Ciuilis genitus? vt fermè acerrima proximorum odia sunt, inuisus auunculo infensusque. Tutor, Treuerorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmauit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis, qui primò cohortem præmissam à Sextilio Felice, interficiunt. mox vbi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibusque & Caracatibus. Tutor Treueris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium concessit; fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Eâ clade perculsi Treueri, & plebes omissis armis, per agros palatur. quidam principum, vt primi posuisse bellum viderentur, in ciuitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Nouesio Bonnaque in Treueros, vt suprà memorauimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente gesta: qui vbi aduentabat, furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conuersurus: legiones in Mediomatricos, sociam ciuitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor, in arma Treueros retrahunt: occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

De voor tocht van Cerialis werdt van de Triersche ende van de Romeynsche soldaten die Nederlandt ghesworen hadden verslaghen, maer de Romeynsche soldaten wycken daer naer wederom af by de Romeynen soo doen oock de Wormsche ende Straesburghsche.

(24)

Cerialis copiæ à Treuiris et legionariis Romanorum, qui in nomen Belgarum iurauerant, delentur. Sed Romani iterum ad suos deficiunt, quos secuti sunt Wormatienses et Argentoratenses.

HIC belli ſtatus erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius aduentu, erectæ ſpes. Ipſe pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hoſtibus melior, ferociâ verborum militem incendebat: vbi primùm congredi licuiſſet, nullam prœlio moram facturus. Dilectus per Galliam habitos, in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet ſufficere imperio legiones, ſocij ad munia pacis redirent, ſecuri velut confecto bello, quòd Romanæ manus excepiſſent. Auxit ea res Gallorum obſequium, nam receptâ iuuentute, faciliùs tributa tolerauere, proniores ad officia quòd ſpernebantur. At Ciuilis & Claſſicus, vbi pulſum Tutorem, cæſos Treueros, cuncta hoſtibus proſpera accepere: trepidi ac properantes, dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne ſummæ rei periculum faceret. Eo rapidiùs Cerialis, miſſis in Mediomatricos, qui breuiore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumq́ue ſecum tranſuexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit. quem locum, magnâ Treuerorum manu, Valentinus inſederat, montibus aut Moſellâ amne ſeptum. & addiderat foſſas, obiceſq́ue ſaxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet; equitum aciem, in collem erigeret; ſpreto hoſte, quem temerè collectum, haut ita loco iuuari, vt non plus ſuis in virtute foret. Paulum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium præuehuntur. Vt ventum ad manus; deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus iugis circumuecta, nobiliſſimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

Cerialis comt in Trier, daer het Nederlandsch volck ghesterckt liggende op een hooghte van de Romeynen gheslaghen wordt, ende den meesten Adel ghevanghen onder andere Valentyn den Overste van de Triersche, die naer Roomen ghesonden wordt, ende daer ghedoodt

(25)

Cerialis Treuiros venit, et Belgas in colle sparsos profligat, præcipuos quosq; et in his Valentinum, captiuos abducit, qui deinde Romam missus capitis periculum adijt.

CERIALIS, postero die, Coloniam Treuerorum ingressus est, auido milite eruendæ ciuitatis: Hanc esse Classici, hanc Tutoris, patriam. horum scelere, clausas cæsasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam è gremio Italiæ raptam, quia vnius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum cædibus ouanté. Redigeret prædam in fiscum. Ipsis sufficere ignes, & rebellis Coloniæ ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiæ, si licentiâ sæuitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras. & paruere, posito ciuili bello ad externa modestiores. Conuertit inde animos, accitarum è Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientiâ flagitij mœstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibúsve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque abhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducúmve discordiâ, vel fraude hostium euenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem, neque se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgióve seditionem aut cladem commilitoni obiectarent. Tenebantur victore exercitu Treueri; cùm Ciuilis & Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vitâ. Vrbem atque Italiam, interno bello consumtam. Muciani & Domitiani, vana & siue viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus ciuitatum suarum contentos: si prælium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ciuilis & Classico nihil, eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit.

Cerialis comt te Trier, ende neemt de Romeynsche soldaten, die Nederlandt ghesworen hadden, seer beschaemt ende beducht staende, in ghenade ende in dienst, latende heel het legher door wt gaen op groote straffe, dat niemandt hen dat soude verwyten

26

Treuiris insedit Cerialis, et Romanos qui in Belgarum nomen iurauerant, in gratiam recipit, et per signa dispergit prohibens ne quis hoc illis, siue in iurgio aut certamine, vitio verteret aut exprobraret

Apud Germanos, diuersis sententiis certabatur. Ciuilis opperiendas Transrhenanorũ gentes, quarum terrore fractæ po. Ro. vires obtererentur. Gallos quid aliud quàm prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas, secum palàm, aut voto stare. Tutor contatione crescere rem Romanã affirmabat, coëuntibus vndique exercitibus: Transuectam à Britanniâ legionẽ: accitas ex Hispaniâ: aduentare ex Italiâ: nec subitum militem, sed veterem, expertumq; belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamq; ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Ro. & neminem adeò in arma promtũ, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit, quòd si statim congrediantur, nullas esse Cereali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus, legiones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quòd inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentũ illis duciq; temeritatis. Diremit consiliorum diuersitatem, approbatâ Tutoris sententiâ Classicus. statimq; exsequuntur. Media acies Vbiis Lingonibusq; data dextro cornu cohortes Batauorũ, sinistro Bructeri Tencteriq. pars montibus, alij viam inter Mosellamq; flumen, tam improuisi assiluere, vt in cubiculo ac lectulo Cerialis (neq; enim noctẽ in castris egerat) pugnari simul, vinciq; suos audierit, increpans pauorẽ nuntiantiũ, donec vniuersa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui vlteriora Coloniæ annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promtus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cuiusque accursu, reciperatũ pontem lectâ manu firmauit. Mox in castra reuersus, palantes captarum apud Nouesium Bonnamq; legionũ manipulos, & rarum apud signa militem, ac propè circumuẽtas aquilas videt. Incensus irâ, non Flaccum, inquit, non Voculam deseritis. Nulla hîc proditio, neque aliud excusandũ habeo, quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani sacramenti tenere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, vt omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ciciderint. Vera erant, & à tribunis præfectisq; eadem ingerebantur. Cõsistunt per cohortes, & manipulos. neque enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedientibus tentoriis sarcinisque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Ciuilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos pro libertate, Batauos pro gloriâ, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant. donec legio vicesimaprima, patentiore quàm ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope diuinâ, mutatis repentè animis, terga victores vertêre. Obstitit vincentibus paruum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia consectandi. Cerialis, vt incuriâ propè rem afflixit, ita constantiâ restituit. Secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque. Non in longum quies militi data.

De Hollanders ouervallen by nachte het legher van Cerialis, innemende de bruggHe van de Moesel maer worden door het plunderen wederom gheslaghen, ende Cerialis met rus tende, ouervalt ende neemt hun legher oock in, op een selven dagh.

27

Committitur prælium inter Romanos et Batauos iuxta Mosellam, qui improuisi noctu castra Rom. irrupere, sed præda onusti ab iisdem obtruncantur. Cerialis nullam suis quietem indulgens hostium castra victor perrumpit.

ORABANT auxilium Agrippinenses; offerebantque vxorem ac sororem Ciuilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidauerant. Vnde metus & iustæ preces inuocantium, antequàm hostes reparatis viribus, ad spem, vel ad vltionem accingerentur. Namque & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, flagrantissimâ cohortium suarum integrâ, & è Chaucis Frisiisque compositâ. Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius auertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium: qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto, cremauêre. Simul Cerialis propero agmine subuênit. Circumsteterat Ciuilem & alius metus, ne quarta-decima legio adiuncta Britannicâ classe, afflictaret Batauos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, terrestri itinere, Fabius Priscus legatus in Neruios Tungrosque duxit. Eæque ciuitates in deditionem acceptæ. Classem vltrò Caninefates aggressi sunt. maiorque pars nauium depressa, aut capta. Et Neruiorum multitudinem sponte commotam, vt pro Romanis bellum capesseret, iidem Caninefates fudere. Classicus quoque aduersus equites Nouesium à Ceriale præmissos, secundum prœlium fecit. quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

De Ceulsche maeckende het Duytsch garnisoen, dat hier en daer in de huysen ghedeylt was, droncken, doodense ende verbrandense, ende brenghen tot Cerialis de huysvrouwe ende suster van Ciuilis, die hy daer tot meerdere versekeringhe des verbondts ghelaten hadde.

(28)

Agrippinenses, Germanorum cohortem præsidio relictam, vino obruunt, et obrutam dolo interficiunt, Ciuilis vxorem et sororem, quas ille maioris fidei et societatis ergò illic reliquerat, ad Cerialem deducunt

AT Ciuilis, post malam in Treueris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera consedit: tutus loco: & vt memoriâ prosperarum illic rerum, augescerent Barbarorum animi. Secutus est eôdem Cerialis, duplicatis copiis, aduentu secundæ & XVI. & XIIII. legionum. Cohortesque & alæ iampridem accitæ, post victoriam properauerant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis aduersa. quippe miles Romanus armis grauis, & nandi pauidus: Germanos fluminibus suetos, leuitas armorum, & proceritas corporum attollit. Igitur lacessentibus Batauis, ferocissimo cuiq. nostrorum cœptum certamen. deinde orta trepidatio, cùm præaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani, notis vadis persultabant; omissa plerumq. fronte, latera ac terga circumuenientes. neque vt in pedestri acie, cominus certabatur; sed tamquam nauali pugnâ, vagi inter vndas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris; periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quàm pro tumultu cædes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Eius prælij euentus vtrumque ducem, diuersis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Ciuilis instare fortunæ, Cerealis abolere ignominiam: Germani, prosperis feroces; Romanos, pudor excitauerat. Nox apud Barbaros cantu aut clamore, nostris per iram & minas acta.

Ciuilis maeckt hem sterck by het Oude leger ende maeckt eenen dyck, die den Rijn ouer t'landt doet loopen daer Cerialis lagh men vecht int verdroncken landt daer de Duytschen lanck van persoon synde, ende den gronat kennende, de Romeynen doen wijken

(29)

Ciuilis reparato per Germaniam exercitu apud Vetera consedit. molem Rheno iniecit vt aqua circumquaque stagnaret et Romani nandi ignari in aquis pugnarent. Germani aquis exstantes et vadi gnari Romanos in fugam pellunt.

POSTERA luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus fronté explet; in secundâ acie, legiones locatæ: dux sibi dilectos retinuerat, ad improuisa. Ciuilis haut porrecto agmine, sed cuneis astitit. Bataui Cugerniq; in dextro; lęua ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducũ, non more concionis apud vniuersos, sed vt quosque eorum aduehebantur. Cerialis veteré Rom. nominis gloriam, antiquas recentesq; victorias: vt perfidũ, ignauum, victũ hostem, in æternũ exscinderent. vltione magis, quàm prœlio opus esset. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferant. Proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britanniæ quartadecimanos appellans. principé Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illâ primùm acie, Secundanos noua signa, nouamq; aquilá dicaturos. Hinc præuectus ad Germanicum exercitũ, manus tendebat, vt suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longâ pace prœlij cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaq; & quies in posterũ sperabantur. Nec Ciuilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: Stare Germanos Batauosq; super vestigia gloriæ, cineres ossaq. legionũ calcantes. quocumq; oculos Romanus intéderet, captiuitatem, cladem q. & dira omnia obuersari. Ne terrerentur vario Treuerici prœlij euétu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis, præda manus impediunt. sed cuncta mox prospera, & hosti contraria euenisse. Quæ prouideri astu ducis oportuerit, prouidisse: cãpos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aspectu, quorũ numine capesserent pugnã, coniugum, parentũ, patriæ memores, illum diem aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore. Vbi sono armorum trepudiisq; (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glãdibusq; & ceteris missilibus prœlium incipitur: neque nostro milite paludé ingrediente, & Germanis vt elicerent lacessentibus. Absumtis quæ iaciuntur, & ardescente pugnâ, procursum ab hoste infestiùs, immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant. simul è mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus transnatauit. turbata ibi res. & pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferociâ, prœlium exæquatur. Inter quæ, perfuga Batauus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illâ, & Cugernos, quibus custodia obuenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfugâ missæ, incauto hosti circumfunduntur. quod vbi clamore cognitum; legiones à fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fugâ petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit. repentè fusis imbribus, & propinquâ nocte.

Des anderen daeghs is den slagh aenghegaen neffens den Ryn hier hadde Civilis bycans de victorie maer Cerialis door advys van eenen overlooper schickt ruyters van achter door t'verdroncken landt, daer den grondt hart was, ende wint den slagh, drijvende de Hollanders in den Ryn

(30)

Postridie iterum acriter ad Rhenum pugnatur; victoria penes Civilem stetisset, ni perfuga Batavus Cerialem adiisset, terga hostium promittens, si per extrema paludis eques mitteretur, qui deinde circumfusus hosti Batavos in Rhenum compulit

CIVILIS præsidia cohortium, alarum, legionum modicis vicis quadripartita inuasit: Decimam legionem, Arenaci: secundam, Batauoduri; & Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra: ita diuisis copiis, vt ipse & Verax sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiduciâ, sed multa ausis aliquâ in parte fortunam affore Simul Cerialem, neque satis cautũ; & pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi. Quibus obuenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem & cædendis materiis operatum turbauere, occiso præfecto castrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus, Batauoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus, oppugnabant. nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque: in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infensum diximus. Sed vbi Cerialis cum delecta equitum manu subuênit, versa fortuna. præcipites Germani in amnem aguntur. Ciuilis dum fugientes retentat agnitus, petitusque telis, relicto equo, transnatauit. Idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ affuit, vt iussum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sanè Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed euentu claris. Aderat fortuna, etiam vbi artes defuissent. hinc ipsi exercituique, minor cura disciplinæ. Et paucos post dies quamquam periculum captiuitatis euasisset, infamiam non vitauit.

Civilis doet op eenen dagh bespringhen Wyck te Duersteede, Rhenen Wageninghen ende Arnhem. maer Cerialis comende tot onset, belet het stormen, ende dryft de Hollanders in de ruiere. Civilis werdt ghekent ende beschoten, soo dat hy bedwonghen wordt syn peerdt te verlaten ende ouer te swemmen.

31

Germani Batavoduri irrumpere pontem nituntur, Batavi quatuor simul vrbes oppugnant, sed mox vt Cerialis suis subsidio venit, in amnem aguntur Civilis dum fugientes retentat agnitus, petitus telis, relicto equo tranat. Tutorem Classicumque lintres appulsę vexere

CERIALIS profectus Nouesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animaduersum id Germanis, & insidias composuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet coriis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare classem, iniicere vincla, trahere puppes. Vtque ad fallendum silentio, ita cœptâ cade, & quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornati militariter, plerique circum brachia tortâ veste, & strictis mucronibus. dux semisomnis ac propè intectus, errore hostium seruatur. Namque prætoriam nauem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt plerique credidere, ob stuprum Claudię Sacratę, mulieris Vbiæ. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere: ne quietem eius turbarent. ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos. Multâ luce reuecti hostes, captiuis nauibus, prætoriam triremem, flumine Luppiâ, donum Velledæ traxere.

De Duytschen ende Hollanders ouervallen by nachte de Romeynen ende cryghen het schip van den Generael ghevanghen, meynende dat Cerialis daer in was, die dien nacht elders gheslapen hadde. Sy schicken des morghens met noch andere scheepen voor een present aen Velleda.

(32)

Castra Romanorum Germani irrumpunt, et in tentoriis obuios trucidant; turbant ad hæc classem, quam iniectis vinculis ad se trahunt, et prætoriam in qua ducem esse arbitrabantur qui tamen alibi noctem egerat abreptam Vellédæ donant.

CIVILEM cupido inceſſit, naualem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quæque ſimplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis. tricenis quadrageniſque armamenta liburnicis ſolita: & ſimul captæ lintres, ſagulis verſicoloribus, haut indecorè pro velis iuuabantur. Spatium velut æquoris captum, vbi Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Cauſſa inſtruendæ claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, vt eo terrore commeatus Galliâ aduentantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit claſſem: numero imparem, vſu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine potiorem. Is flumine ſecundo, illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil vltrà auſus, trans Rhenum conceſſit.

Ciuilis maeckt hem sterck met een armade inden Ryn, meest om den Romeynen de victualie te benemen Cerialis maeckt oock een armade ghereedt maer soo d'eene den windt ende d'andere den stroom hadden, en konden sy niet anders doen dan met pylen naer malckanderen schieten

(33)

Ciuilis naualem aciem instruit, et varias armat naues direxit suam ex aduerso classem Cerialis, sed numero imparem: quae secundo tamen flumine ferebatur, Batauis vento vtentibus. Sic praeteruecti, tentato tantum telorum iactu, dirimuntur.

Cerialis insulam Batauorum hostiliter populatus, agros villasque Ciuilis intactos, notâ arte ducum sinebat: cùm interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni oppleuit. nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputauit Ciuilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòst diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batauis pacem, Ciuili veniam ostentans, Velledam propinquosque monebat, fortunam belli tot cladibus aduersam, opportuno erga populum Ro. merito mutare. Cæsos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam: neque aliud Ciuilis amicitia peractum, quàm vulnera, fugas, luctus. exsulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & satis peccauisse, quòd toties Rhenum transcenderint. si quid vltrà moliantur, inde iniuriam & culpam, hinc vltionem & deos fore.

De Romeynen vallen in Hollandt, bederuen ende verbrandent al waer sy comen. Cerialis belooft den Hollanders peys, ende aen Ciuilis graue Velleda oock met eenen vermanende, datse met haer Duytschen ophouden soude van oorloghen, om tlandt niet vorder te bederuen.

(34)

Cerialis insulam Batauorum hostiliter populatus agros tamen Ciuilis intactos reliquit; cui deinde veniam, et Batauis pacem ostentauit. Velledæ quoque vt Germanos varia clade edoctos compesceret, suasit.

A Ceriale miſcebantur minis promiſſa. Et concuſſâ Tranſrhenanorum fide, inter Batauos quoque ſermones orti, Non prorogandam vltrà ruinam: nec poſſe ab vna natione totius orbis ſeruitium depelli. quid perfectum cæde & incendiis legionum, niſi vt plures validioreſque accirentur? Si Veſpaſiano bellum nauauerint, Veſpaſianum rerum potiri. ſin populum Romanum armis prouocent; quotam partem generis humani Batauos eſſe? reſpicerent Rhætos Noricoſque, & ceterorum onera ſociorum: ſibi non tributa, ſed virtutes & viros indici. proximum id libertati: & ſi dominorum electio ſit; honeſtiùs principes Romanorum, quàm Germanorum feminas tolerari. Hæc vulgus. Proceres, atrociore Ciuilis rabie ſemet in arma truſos: illum domeſticis malis, excidium gentis oppoſuiſſe. tunc infenſos Batauis deos, cùm obſiderentur legiones, interficerentur legati, bellum vni neceſſarium, ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad extrema, ni reſipiſcere incipiant & noxij capitis pœnâ pœnitentiam fateantur. Non fefellit Ciuilem ea inclinatio, & præuenire ſtatuit. ſuper tædium malorum, etiam ſpe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, ſcinditur Nabaliæ fluminis pons, in quo duces inter ſe agerent.

De Hollanders beangst zynde beghinnen met malckanderen van accoordt te spreken, d'oorsake van d'oorloghe Ciuili wytende: de welcke hunnen sin merckende, heeft hen voorcomen, latende de brug ghe die ouer d'Isel lagh afbreken, om met Cerialis te parlementeren

35

Batauos interim aduersis fractos, ideoque in pacem propensos, præuertere studuit Ciuilis, ideo Nabaliæ pontem præscindi iussit, in quo cum Ceriale de pace agitaret.

In abrupta Nabaliæ fluminis pontis progressi duces, Ciuilis ita cœpit: Si apud Vitellij legatum defenderer, neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica; hostilia ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi obseruantia: &, cùm priuatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones, & Gallica iuuentus Alpes transcenderet. Quæ Antonius absens, Flaccus præsens mouebat, arma in Germania moui, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœsia, Fabianus in Pannonia.

Quamuis autem de belli huius exitu certi nihil constet, eò quòd libri huius finis in Tacito intercidit; tamen, quantum ex alijs Historiarum monumentis colligi potest, apparet, Batauos eâdem, quâ priùs, apud Impp. Romanos gratiâ valuisse, inque corporum custodes adoptatos esse, ac fratrum & amicorum populi Romani nomine vocicatos. Vnde verisimile fit, bellum hoc, quemadmodum & è Tacito colligitur, sine vlla difficultate sopitum & compositum fuisse.

Ciuilis is op d'een ſyde van de ghebroken brugghe comen ſtaen, ende Cerialis op d'andere. Hier heeft Ciuilis de redenen van deſe oorloghe verhaelt; ende door't ſamen ſpreken zyn de Hollanders met de Romeynen in't oudt verbondt ghebleuen

(36)

Hinc in abruptam partem pontis Ciuilis, illinc verò Cerialis aſcendere. Factum ſuum excuſat Ciuilis, et belli cauſam exponit, quo facto Bataui cum Romanis in gratiam rediere, veteri societate fruentes.

